

HARPUTLU AZİZE ROMANININ KADIN HAREKETİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK*

Öğr. Gör. Emel GÜR**

1.Giriş

Kadınların, Türk toplumsal yaşamında birey olarak yer almaya başlamaları II. Abdülhamid yıllarına rastlamaktadır. II. Abdülhamid'in en önemli reformu açtığı muallime mektepleridir. Bu mekteplerden yetişen kadın öğretmenler, diğer Osmanlı kadınlarını eğitmek üzere taşraya gönderilmişlerdir. Meşrutiyete kadar devam eden bu süreçte İstanbul, İzmir, Bursa, Selanik gibi gelişmiş kentlerde önemli sayıda kadın ordusu oluşmuştur. Bunların içinde çeviri yapan, yazar, şair, ressam olan çok sayıda kadın bulunmaktadır. Fatma Aliye, Halide Edip, Nigar Hanım gibi kadınlar eser verebilecek duruma gelmişlerdir.

Osmanlı son döneminde cinsiyet düzenini ya da ataerkil yapıyı fazla sarsmadan da olsa yeni kadın-erkek kimlikleri ve yeni bir aile modeli tanımlanmaya çalışılmıştır. Kadının özgürleşmesi meselesi ya da kadının yeni ideallere cevap verecek bir sosyal konuma erişmesi bu tartışmaların odak noktası olmuştur. Bu dönemde, erkekleri ev dışı kamusal yaşama, kadınları ise ev içi aile yaşamına ait gören “ideal” cinsiyet düzeninde ilk kez bazı değişiklikler talep edilmeye başlanmıştır. (Os,(ed.),Alkan,2001). Bu durum, geleneksel Osmanlı toplumundaki ataerkil yapıyı da kaçınılmaz bir biçimde etkilemiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte; Atatürk, kadınları eğitilmeyen bir toplumun yükselmeyeceğine inanmıştır. Bu sebeptendir ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer yarısının göklere yükselmesinin imkânsız olduğu gerçeğini her fırsatta hatırlatmayı görev bilmıştır. (Çaha, 2001). Cumhuriyet döneminde Türk kadın hareketi ivme kazanmış ve kadınların toplum içerisinde oynadıkları roller artmıştır.

2. Roman Karakteri Harputlu Azize' nin Kadın Mücadelesi

Roman kahramanları, Harputlu Azize ile Balkanlarda doğan yaşamını Trakya da sürdüren Öznur'dur. Bu genç kadınların yaşamı bir noktada kesişir. Ancak bu çalışmada Harputlu Azize'nin yaşama karşı gösterdiği kadınsal direnç ile geleneksel aile yapısından kaynaklanan sorunlarla baş edebilme cesareti ele alınmıştır.

Azize 1897 doğumlu bir aşiret reisinin kızıdır. Divan Edebiyatı'nda anıldığı gibi keman yayı kaşları, ok kirpikleri, sevgi dolu siyah gözleri ve narin

* GÜMEF Giyim End. ve Moda Tasarımı Eğitimi Bölümü, fozturk@gazi.edu.tr

** Fırat Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Öğretim Görevlisi.

pürüzsüz tebensümlü bir yüzü bulunmaktadır. Azize'nin babası, muhterem bir Kürt aydınıdır ve Azize'nin eğitimi olmasını istemiştir. O dönemde Harput'ta biri kızlı erkekli karışık, ikisi kız diğer ikisi erkek lisesi olmak üzere beş lise bir de üniversite bulunmaktadır. Azize ısrarla yabancı dil eğitimi veren, karışık öğrencilerin olduğu okula gitmeyi istemiştir.

Birçok uygarlıkların tarih boyunca var olduğu Harput'ta Ermeni, Süryani ve Keldani nüfus da bulunmaktadır. Amerikan-Fransız Koleji, İtalyan, Avusturya, Alman mekteplerinde, Avrupalı, Amerikalı personel ve hocaların verdiği dersler hem yabancı dil öğrenme fırsatı vermekte hem de eğitim düzeyi oldukça yüksek görünmektedir. Aynı zamanda Arapça ve Kuran dersleri de öğretilmektedir. Alınan eğitimler, Harput'un kültürüne, diline, örf ve adetlerine en önemlisi Harput hassasiyetine nice tatların, çeşnilerin ve lezzetlerin katıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır (Mengüşoğlu, 2011).

Azize'nin babası gelenek ve göreneklerin baskısını da omuzlarında hissetmektedir. Azize'nin Harput Amerikan Koleji'ne kaydının yapıldığı gün, babasının söyledikleri dikkat çekicidir. Babası, "Her ne yaparsınsa yapasan ama benin başımı öne eğdirmeyesen, namusuna mukayyet olasan, kimseye güvenmeyesen." demiştir.

Koleje başladıktan sonra Azize'nin okuduğu felsefe kitapları, kişiliğindeki değişimde etkili olmuştur. Herhangi bir olay karşısında dik durmayı, kendine güvenmeyi okuduğu felsefe kitaplarından öğrenmiştir. Yeni kimliğinden memnundur ve hatta kişiliğini ispat etmek için fırsat kollamaktadır. Azize, Ermeni olan, sevdalandığını arkadaşı Artin'i de okuduğu Amerikan Koleji'nde tanımıştır. Azize'nin sevgisinin gücü, sevgiyi günah sayan yozlaşmış insanları yıkıp geçmektedir. Sevgiye ilişkin iyimserliği kendisi gibi esmer tenli, temiz güzel yüzlü, uzun boylu Artin'e olan duyguları ile birlikte artmaktadır. Ancak bu büyük sevgiye rağmen birbirine olan yakınlaşmaları ayakkağı mesafesi kadarla sınırlı kalmakta, sonra aniden günaha girme korkusuyla birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar.

Tüm bu dikkatli tutuma karşın, Artin'in çocuk yaşta olmasının getirdiği toylukla, Azize hakkında kendi arkadaşlarıyla yaptığı konuşmaları, hatta kimi zaman yaşanmamış, hayal ürünü anlatılanlar çevreye yayılmaya başlamış ve çok geçmeden babasının kulağına gitmiştir.

Azize, babasının üçüncü karısından olan ve ikizi Celal'e göre babasının çok daha müsamahakâr davrandığı sevgili kızıdır. Fakat bu duyuların üzerine olayın aslını öğrenmeden, dışarıdan duyduğu gerçek dışı suçlamalarla, sorgusuz sualsiz kızının tepesine dikilmiştir. Suçunun ne olduğunu bilmeyen Azize hislerinin bedelini en acı şekilde ödemeye başlayacaktır. Azize'nin acı içinde babasının getirdiği Mushaf üzerinde, Artin'le bir yanlışının olmadığına dair diz çökerek ettiği yeminler ve bir iftiraya kurban gittiğini babasına inandırma çabaları boşuna gitmiştir. Babasının kör töreler karşısında zayıf kaldığını, ailesine ve aşiretine karşı ne yapacağını bilemediğinin de farkına varmıştır. Bu

iftira karşısında Azize, çok iyi okumuş olduğu ve anlamını bildiği Kuran-ı Kerim Nur Suresinin 11. Ayetinden 20. Ayetine kadar olan bölümü içinden tekrarlar. **“Bu iftirayı atanlar içinizden bir gruptur, bu gerçekse dört şahit getirmek gerekmez miydi?”** İftira atmak bu ayetlere göre en büyük suç değil miydi? Azize, Hz. Ayşe'nin iftiraya uğramasından sonra gelen bu ayetler ile aklanabileceğini düşünmekte ve kendisine rehber edindiği Hz. Ayşe'nin gösterdiği o duruşu taklit etmektedir ama Hz. Peygamberin çocuk yaşta sayılacak eşine gösterdiği müsamahayı aşiret ona göstermeyecektir. Törelere göre, sevgiyi düşünmek bir günaha girmek sayılmakta ve o bedenlerden sadece kadına ait olanı taşlanarak öldürülmektedir. Bu durum da, aşiretin töresine göre, Kuran'ın emirlerinden sayılmaktadır. Oysa henüz yedi yaşındayken okumaya başladığı Kuran'ı her yıl en az üç kez hatim eden, yüz on dört Suredeki toplam altı binden fazla ayeti ezbere bilen Azize, hafızasını ne kadar zorlarsa zorlasın, Kuran' da böylesine akıl dışı bir recm emrine rastlandığını hatırlamamaktadır. “Kim bilir? Belki de kadın olarak doğmanın çilesini çekiyorum.” diye düşünmektedir. Kadınlı-erkekli bütün aşiret birlikte olmuş Azize' nin taşlanarak öldürülmesini istemektedirler. Oluşturulan tüm bu baskı ortamına rağmen Azize, aşiret mahkemesinde yargılanması sırasında tüm cesareti ile hem sevgisine sahip çıkmış, hem de kurulan mahkemenin eksik sayıda olmasına itiraz etmiştir. Allah'ın bir kulunu, Allah adına sevdiğini asil bir irade ve itirazla savunmuştur. “Yaratılmışların en şereflişini olan insanı, Allah için sevmekten başka ne yaptım ben? Kulaktan dolma din bilgisi olur mu Rabbim?” diyerek hem masumiyetini hem de itirazını haykırmıştır.

Tüm bu masumiyetine rağmen büyük, küçük, kadın, erkek kendi aşiretinde olan herkes onu taşıyarak öldürmek için öfke, hırs, kin, nefret ve intikam duygularıyla biriktirdikleri taşlarla hazır beklemektedir. Neyse ki İstanbul'dan Nurslu Bedüzzaman Said'ten beklenen fetva mektubu geldiğinde, Azize'nin hayatı bağışlanmış ancak artık memleketinde yaşaması imkânsız hale gelmiştir. İlerleyen süreçte birçok zorlularla birlikte Azize hayat mücadelesine devam etmiş ve 107 yaşında hayata veda etmiştir.

Roman kahramanı Azize bir anlamda, kadının bir yaşam süzgecindeki gerçekliğini, azmini, fedakârlığını, cesaretini ve ayakta dimdik kalabilme mücadelesini gözler önüne sermektedir.

Azize'nin ilk kez farkında olduğu durum kimliği ile ilgilidir. Kimlik, birey olarak kişilerin kim olduklarının farkında olmasıdır. Jenkins, kimliği üç ana kısımda inceler. Bireysel- kişisel kısım, kolektif ya da sosyal kısım ve kimliğin somutlaşması. Kimlik daima kişinin fiziksel bedeninde somutlaşır. Kompleks ve akışkandır. İnsanlar geçmişi terk edip yeni roller edindiğinde değişebilir. Bunun anlamı; kimliklerin neredeyse hiç sabit kalmadığı, sürekli birleşim süreci içinde olduğudur. Çünkü nasıl eylemde bulunacağımız belirli bir zamanda oynadığımız rollere bağlıdır. İnsanlar başkaları tarafından nasıl göründükleri

konusunda duyarlıdırlar ve başkalarını kendi istedikleri gibi davranmaya zorlayacak birçok izlenim yönetimi biçimi kullanırlar (Jenkins, R. 2008). Roman kahramanı Azize de eğitim ile edindiği kimliğinin verdiği özgüveni tüm yaşamına yansıtmıştır.

Mengüşoğlu; Harputlu felsefesini, ilim öğrenmeyi “fıtrata yatkınlık” olarak tarif etmiştir. Bir kavmin karakter, seciye, mizaç ve ahlakını ve örfünü temel insanı ilkelere aykırı bulmadıkça aynı zamanda İslami olarak telakki etmektedir. Çünkü İslam fıtratın dinidir. Bu anlamda, insani olan aynı zamanda İslamidir. Geleneksel olandan, bölgesel sayılandan, mahalli kalandan evrensele geçit veren yegane meşru kapıdır. Bu bağlamda Azize felsefi ve dini bilgilerini, yaşamının her alanına yansıtmış, doğruları irdeleyerek insani bulduğu sevgisini savunmuştur.

Azize dini eğitimini bilinçli bir temele dayandırmış ve bilgisine güvendiği için mücadelesini inanarak savunmuştur. Bu yönü ile de kadın eğitiminin sağladığı olanağı değerlendirmiştir.

Marx, din anlayışını, sınıflara bölünmüş toplumlardaki hayatın acımasız realitesinden korunmak için bir sığınak olarak görmüştür. Dinlerin bu kadar etkili olmalarının nedenini sosyal ilişkilerin yaratıldığı ve güçlendirildiği temel dayanak olmasından kaynaklandığını belirtir. (Giddens&Sutton, 2014). Azize’nin yaşadığı ortam incelendiğinde din dışı dogmaların dinsel bir kisveyle neden uygulandıkları da ortaya koymaktadır.

Azize, aldığı eğitimin verdiği güvenle yaşamına yön verebilmiş bir karakter olarak görünmektedir. Aile içinde eğitim alan ve bir yabancı dil bilen tek kişi olması aile içinde onun fark yaratması ve kıskanılmasına sebep olmuştur. Yaratmış olduğu birey kimliği ve kadın olmasına rağmen baskılanmamış başat kişiliği sebebiyle toplum tarafından cezalandırılmak istenmiş ve ilk fırsatta ölüm hükmü verilmiştir. Azize’nin yaşadıklarının en önemli sebebi kültürlü kadın olgusuna hayat vermiş olmasıdır. Kendi ezilmişlikleri sebebiyle kültürlü kadın imgesini kabul edilemez bulan diğer kadınlar ve kültürlü kadın olgusundan korku duyan erkekler tarafından derhal sindirilmek istenmiş ve en kolay bahane olan namus yaftalamasıyla toplum tarafından ezilmiştir.

3. Sonuç

İncelenen roman, insana dair olan gerçekçi yüzü ile; iyi ve kötü, sevinçli ve kederli, suçlu ve masum her ne varsa ayırt etmeden yüreklere dokunarak sunmaktadır.

Toplumumuzda modernleşmenin görünür yüzü olarak nitelediğimiz kadının özgürleşmesi problemi rahatlıkla fark edilebilir durumdadır. Bugün “recm” artık uygulanmıyor gibi görünse de, toplumsal hayatta söz sahibi olmaya başlayan kadınlar halen toplumun belleklerindeki ve dillerindeki görünmez taşlarla ezilmek istenmektedirler. Kadına eşit bir birey olarak değil erkeğinin bir adım gerisinden gelmesi gereken ikinci sınıf bir varlık olarak bakma alışkanlığı ne yazık ki terk edilmemiştir. Bununla birlikte bu yargıları kırmak konusundaki en

büyük görev yine kadınlara düşmektedir. Bu bağlamda tanınmış İngiliz yazar Virginia Woolf'un kadınlara verdiği tavsiyeyi unutmamak gerekmektedir. “(Kadınlar) Para kazanın. Kendinize ait ayrı bir oda ve boş zaman yaratın. Ve (yazı) yazın, erkekler ne der diye düşünmeden yazın.”

Kaynakça

GIDDENS, A. and SUTTON P. W., Sosyolojide Temel Kavramlar, Çev: Ali Esgin, Siyasal Kitabevi, Ankara2014.

BAYRAKTAROĞLU, M., Harputlu Azize, Roman, Hemen Kitap Sis Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, 2013.

VAN OS, N., “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Jenkins, R., *Social Identity*, Routledge Yayınevi, London, 2008.

ÇAHA Ö., “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?” Kadın ve Demokrasi Derneği, 15.03.2015 tarihinde <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/> adresinden ulaşılmıştır.